

מפגש מס' 27

דף למנחה

ספר שופטים ט"ו-י"ט

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

[פרק טו - המשך סיפור שמשון בתמנה](#)

[פרק טז - שמשון בעזה; שמשון ודלילה](#)

[פרק יז - פסל מיכה](#)

[פרק יח - נחלת שבט דן](#)

[פרק יט - פילגש בגבעה](#)

בשיעור בשבוע שעבר עסקנו בסיפור שמשון (שמופיע בפרקים י"ג-ט"ז), והשבוע נעסוק בחטיבה האחרונה של ספר שופטים (פרקים י"ז-כ"א), בהם מסופרים שני סיפורים עיקריים: פסל מיכה ופילגש בגבעה.

לימוד מעמיק

סיום ספר שופטים

מבוא - מקומם של הסיפורים שבסוף ספר שופטים

ספר שופטים מסתיים בשני סיפורים קשים: סיפור פסל מיכה וסיפור פילגש בגבעה. לא ברור מתי התרחשו סיפורים אלה: האם הם היו בסיום תקופת השופטים, כפי שנראה ממוקמם בספר? או שהם היו בתחילת התקופה, ומוקמו בסוף הספר מסיבות אחרות?

במדרש סדר עולם רבה מופיעה הדעה שסיפורים אלה התרחשו בראשית תקופת השופטים:

סדר עולם רבה, יב: יהושע פרנס את ישראל עשרים ושמונה שנה, ויהי אחרי הדברים האלה וימת יהושע בן נון וגו', ויקברו, אותו וגו' (יהושע כד), בו בפרק מת אלעזר... ואחריו עתניאל בן קנז ארבעים שנה, צא מהן שני שעבוד של כושן רשעתים שמנה שנים. **בימי כושן רשעתים, היה פסלו של מיכה**, שנאמר ויקימו להם בני דן את הפסל וגו' (שופטים יח ל), **ובימיו היתה פילגש בגבעה**, ויקם וילך ויבא עד נכח וגו', ויאמר אליו אדניו וגו' (שופטים יט), ואחריו אהוד בן גרא שמנים שנה...

אברבנאל בפירושו לפרק יז מסביר את דעת המדרש, ולאחר מכן מסביר באריכות מדוע לא הכרחי לפרש כך, ולבסוף מסכם ואומר שלדעתו הסיפורים מובאים בסדר כרונולוגי:

אברבנאל שופטים י"ז: לפי דעת חז"ל הסיפורים האלה שלשתם מפסל מיכה ובני דן ופילגש בגבעה קרו בימי כושן רשעתים אחרי מות יהושע קודם ממשלת עתניאל בן קנז, ומפני זה נכתב בהם בימים ההם אין מלך בישראל וגו', ר"ל שלא היה ביניהם שופט שוטר ומושל, ואיש כל הישר בעיניו יעשה לפי שכבר מת יהושע ועדיין לא קם שופט, ובימים ההם היה שבט הדני מבקש לו נחלה כי היתה נחלתם קצרה מהכיל אותם, והיה זה בימים שנלחמו בני יהודה ולכדו את ארצם ובני יוסף גם כן לכדו ביתאל, ובאותו זמן עלו בני דן ולכדו את ליש כמו שנזכר כאן...

אבל כפי סדר הפרשיות נוכל גם כן ליישב העניינים ולהתיר הספקות באופן אחר יותר נכון, ונאמר **שענין פסל מיכה ופלגש בגבעה שניהם קרו אחרי שאסרו הפלשתים את שמשון ובהיותו גולה בתוכם**...הנה התבאר שהראיות שהביאו חז"ל מכח הפסוקים, לאמת שהיו הספורים האלה קודמים אינם מחויבות... הנה התבאר מזה שאינו רחוק שנאמר שספורי פסל מיכה ופלגש בגבעה קרו בסוף שנות שמשון קודם שישפוט עלי הכהן, וכפי מה שורה עליו סדר הפרשיות ושאיין ספק בזה מכח הפסוקים...

על שאלת הכרונולוגיה של סיפורים אלה ראה ב**סרטון של הרב מדין** וב**סרטון של הרב יוסי אליצור**. גם אם הסיפורים הללו התרחשו בתחילת תקופת השופטים, הכתוב ממקם אותם בסוף הספר, ובכך יש אמירה שהסיפורים האלה מסכמים את תקופת השופטים.

חלק א' - העיוות המוסרי בסוף ספר שופטים

בשיעור נעיין בשני הסיפורים ונראה מהם המאפיינים שלהם, וכיצד הם מסכמים את ספר שופטים. לבסוף, נראה כיצד הסיכום הזה מהווה הקדמה לקראת הספר הבא, ספר שמואל.

שאלה לעיון

עינו בסיפורים שבסוף ספר שופטים (י"ז-כ"א) ומנו את העיוותים המוסריים והערכיים העולים מתוך שני הסיפורים.

סיפור פסל מיכה:

פרק יז

- א. מיכה גונב כסף מאימו. (ב)
- ב. אימו של מיכה מקדישה כסף לעשיית פסל ומסכה. (ג)
- ג. למיכה יש בית אלהים ובו אפוד ותרפים והפסל שאימו עשתה (ה)
- ד. מיכה ממנה נער לוי להיות כהן, על אף שזה לא מתאים למצוות ה', לפיה רק בני אהרון יהיו כהנים. (ו)

פרק יח

- ה. שבט דן מתמודד עם קושי בכיבוש נחלתו (א). בעקבות זאת, השבט מחפש נחלה במקום שלא יועד לו.
- ו. בני דן גונבים את הפסלים של מיכה, והוא לא מצליח להתמודד איתם ומוותר (יח)
- ז. הכהן בוגד במיכה והולך עם בני דן (יט-כ)
- ח. בני דן מאיימים על מיכה שיפגעו בו אם ידרוש את פסליו (כב-כו)

נסכם את הבעיות העיקריות בסיפור זה:

גניבה; עבודה זרה/עבודת ה' בעזרת פסלים; מנוי איש זר לכהן; כיבוש בעייתית; סיפור פסל מיכה עוסק בחטאים שבין אדם למקום, ובעיקר בנושא העבודה הזרה. (ומופיעים גם חטאים שבין אדם לחברו).

פילגש בגבעה:

פרק יט

- א. הסיפור פותח בבעיה ביחסים בין הפלגש לאיש הלוי: "ותזנה עליו פלגשו" (ב)
- ב. אבי הפילגש מעכב אותם, והם נאלצים לצאת לקראת ערב (ד-ו)
- ג. איש מאנשי גבעה איננו מכניס את האורחים לביתו (טו)
- ד. כאשר האיש הזקן מארח אותם בביתו, אנשי העיר דורשים להוציא את האורח ולעשות בו מעשה סדום (כב)
- ה. האיש הזקן מציע להם את בתו הבתולה ואת הפילגש (כג-כד)

ו. האורח מוציא את הפילגש ונשי העיר מתעללים בה כל הלילה, ובעלה והאישה הזקן לא עושים דבר (כה-כו)

ז. האורח מוציא את פילגשו ומתנהג אליה בגסות, ולא בחמלה, ולאחר מכן חותך את גופתה ושולח בכל ישראל (כז-כט)

פרק כ

ח. בני בנימין אינם מוכנים להסגיר את אנשי גבעה, אלא מגנים עליהם, למרות חטאם הכבד (יב-יג)
ט. מלחמת אחים, בה נהרגים המון אנשים: 22,000 איש מישראל במלחמה הראשונה; 18,000 איש מישראל במלחמה השנייה; 25,000 איש מבנימין במלחמה השלישית; ובנוסף לכך, ערי בנימין נשרפות באש (כא; כה; לה);

פרק כא

י. בני ישראל נשבעים לא להתחתן עם בני בנימין (א)
יא. מלחמה כנגד אנשי יבש גלעד שלא הגיעו למלחמה עם בנימין (ח-יב)
יב. רעיון חטיפת הנשים כדרך לעקוף את החרם על בנימין (יט-כג)

נסכם את הבעיות העיקריות בסיפור זה:

אונס - גילוי עריות; אי הכנסת אורחים; מלחמת אחים;
סיפור פלגש בגבעה והמלחמה שבעקבותיו עוסקים בבעיות מוסריות חברתיות, ובעיקר בתחום גילוי עריות ושפיכות דמים.

שני הסיפורים יחד, עוסקים בשלושת העבירות החמורות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. שני הסיפורים מדגימים עיוותים בשני עמודי התווך של העולם היהודי: היחסים בין אדם למקום והיחסים בין אדם לחברו. אם כן, ספר שופטים מסתיים באווירה של כשלון גדול של עם ישראל בכל התחומים המשמעותיים.

חלק ב' - הדרך לגיהנום רצופה כוונות טובות

לאחר שראינו באופן ראשוני את החטאים העולים מכל סיפור, נחזור ונעמיק בעיונו בסיפורים: מה היתה הכוונה הראשונית של האנשים בסיפור? האם וכיצד היא התקיימה?

בסיפור פסל מיכה (י"ז), לפי הפשט נראה שאמו של מיכה וגם מיכה בעצמו **מעוניינים לעבוד את ה'**. לכל אורך ספר שופטים מצוין בפירוש שהעם עובד עבודה זרה ממש, ולא מחפש את עבודת ה', והנה מיכה ואמו מדברים על עבודת ה'. אולם, **האופן שבו הם עושים זאת מוטעה**, הם בונים פסל, שלפי התורה ברור שזה לא האופן הראוי לעבוד את ה'. (ראה בפירוש דעת מקרא לפרק זה)

גם בני דן רוצים לבנות מקדש, אך לצורך כך הם גונבים פסל של מישהו אחר (מיכה), ומתנהגים כלפיו באימים ובאלימות. ובנוסף לכל זה, הם לא מקימים מקדש לה' אלא בית עבודה זרה. להרחבה [ראה בפוסט מאת הרב ד"ר יואל בן נון, בפוסט מאת שמואל קנאי, ובשיעור מאת הרב מנשה וינר](#).

בסיפור **נחלת שבט דן (י"ח)**, השבט מעוניין לכבוש לעצמו נחלה. לכל אורך ספר שופטים, אנו עדים לתופעה שהשבטים אינם מורשים את עמי כנען, ואינם כובשים את נחלתם והנה, שבט דן מעוניין בכיבוש נחלה, שזה דבר מבורך. אולם, הם עושים זאת בצורה לא נכונה: הם אינם כובשים את השטח המיועד להם בגורל מאת ה', אלא הולכים למקום רחוק, באזור אחר לגמרי, וכובשים עם שאיננו מעמי כנען, אלא צידונים כפי שמפורש בכתוב, ויושבים בשקט בלי לאיים על אף אחד, כפי שמפרש רד"ק:

רד"ק שופטים פרק י"ח, ז: כמשפט צדונים - כי הצדונים היו קרובים לארץ ישראל והיו שוקטים כי לא היו רוצים להלחם עמהם כי לא היו מארץ כנען ... ולפיכך הם שוקטים ובוטחים ואינם יריאים ואינם נשמרים ולפיכך הם נוחים להכבש כי לפי שהם בוטחים אינם שומרים העיר ואין להם כלי זיין.

העובדה שה' לא ציווה על כיבוש אזור זה, ואופי הכיבוש האכזרי של בני דן כלפי עם שיושב בשקט, מעלה שאלה, האמנם זהו כיבוש מוסרי? האם הוא מכוון לרצון ה'?

גם **בסיפור פילגש בגבעה (י"ט)**, יש פער בין תחילת הסיפור להמשכו. החלק הראשון של הסיפור (א-כא) מתרכז בשתי בעיות: החזרת הפילגש לאיש הלוי ומציאת מקום ללון. נדמה בחלק הראשון של הסיפור ששתי הבעיות האלה נפתרות: האיש הלוי מצליח (לאחר משא ומתן ארוך) להחזיר את הפילגש אליו, ולאחר שהם אבודים בחשיכה, הם מוצאים מקום ללון, אצל האיש הזקן בגבעה. החלק הזה של הסיפור מסתיים באירוח החם של האיש הזקן.

ההפתעה הגדולה של הסיפור היא ההמשך שלו, כשתושבי הגבעה מדפקים על דלת האיש הזקן ומבקשים להוציא את האורחים.

בתחילה, היה נדמה שלאיש הזקן יש כוונות טובות: הוא מכניס אורחים בצורה יפה ואדיבה, ללא כל תמורה, אך כאשר אנשי העיר מתנגדים לכך הוא מוכן להוציא את בתו ואת הפילגש אליהם, על מנת שלא לפגוע באורח. מעשי האיש הזקן ואנשי הגבעה מעוררים זיקה ישירה לסיפור לוט ואנשי סדום, סיפור המהווה אב טיפוס להתנהגות מנוולת ולא מוסרית. על ההשוואה לסדום [ראה בפוסט מאת יהושע קליין](#).

גם האיש הלוי איננו חף מפשע: אמנם הוא מתכוון להחזיר את פילגשו הביתה, מתוך כוונה טובה, אך בסופו של דבר מתגלה שהיחסים ביניהם לא תקינים, עד כדי כך שהוא מוכן להפקיר אותה במקום להלחם בעצמו, וזה אפילו לא מפריע לו לישון טוב בלילה, ולאחר מכן הוא מתנהג בחוסר רגישות למצבה הקשה: "וַתְּבֹא הָאִשָּׁה לַפְּנוֹת הַבֶּקֶר וַתִּפְלֶה פֶתַח בַּיִת הָאִישׁ אֲשֶׁר אֲדוֹנֶיהָ שָׁם עַד הָאֹר. וַיִּקַּם אֲדוֹנֶיהָ בַּבֶּקֶר וַיִּפְתַּח דְּלֹתוֹת הַבַּיִת וַיֵּצֵא לְלֶכֶת לְדַרְכּוֹ וַהֲגִיהָ הָאִשָּׁה פִּילְגְשׁוֹ נִפְלֹת פֶתַח הַבַּיִת וַיִּדְיָה עַל הַסֶּף. וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ קוֹמִי וְנִלְכְּהָ וְאִין עֲנֶה וַיִּקְחָהּ עַל הַחֲמוֹר וַיִּקַּם הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ לְמִקְמוֹ" (כו-כח).

על חוסר המוסריות של האיש הלוי, [ראה בפוסט מאת הרב יגאל אריאל](#)

בסיפור המלחמה נגד שבט בנימין (כ'-כ"א), הכוונה חיובית בברור: שבטי ישראל מבקשים להגיב למעשה המתועב של אנשי גבעה, ולבער את הרע מישראל. כמו כן, העם כולו מתאחד סביב הרעיון הזה, אחדות שלא היתה קיימת לכל אורך ספר שופטים! וכך מבאר רלב"ג:

רלב"ג שופטים כ', א: הנה התפעלו מאד ישראל מזה הענין ורצו לבער הרע מקרבם כמשפטי התורה ולמען יוכלו להתעכב שם עד בערם הרע שלחו עשירית המחנה לקחת צידה לעם והנה שלחו תחלה בכל גבול בנימין ובכל משפחותיו שיתנו האנשים האלה החטאים האלה ביד בני ישראל להמיתם ולבער הרע מקרב ישראל ולא אבו בני בנימין לשמוע בקול אחיהם והורה זה כי יד כלם היתה במעל זה:

אולם, האחדות הזו, והנסיון לבער את הרע, נעשים בצורה שלילית: בני ישראל מחרים את אחד השבטים ויוצאים למלחמה נגד אנשי אותו שבט - מלחמת אחים עקובה מדם! במלחמה זו נהרגים המון אנשים מישראל ומבנימין, ותוצאותיה קשות מאד, עד כדי הכרתת שבט בנימין כמעט לגמרי. [ראה בפוסט מאת הרב ד"ר יואל בן נון, ובפוסט מאת הרב יגאל אריאל](#).

גם כאשר אנשי ישראל מנסים לתקן את המעוות, ולשקם את שבט בנימין הם עושים זאת בצורה מעוותת: ע"י מלחמה נגד אנשי יבש גלעד ושבי נשותיהם הניתנות לבנימין, וחטיפת הנשים המחוללות בשילה.

חלק ג' - "אין מלך בישראל"

אם כן, אנו רואים שארבעת הסיפורים הללו מציגים כוונה טובה, שמסתיימת בעיוות נורא. כיצד זה קורה? נדמה כי הכתוב מסביר זאת במפורש:

בפרקים אלה מופיע ארבע פעמים המשפט: "אין מלך בישראל":

- שופטים י"ז, ה-1: "וְהָאִישׁ מִיכָה לֹו בַיִת אֱלֹהִים וַיַּעַשׂ אֶפֶוד וְתַרְפִּים וַיְמַלֵּא אֶת יָד אֶחָד מִבְּנָיו וַיְהִי לוֹ לְכֹהֵן. בְּיָמָיו הָיָה אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיֶּשֶׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה"

- שופטים י"ח, א: "בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל וּבַיָּמִים הָהֵם שָׁבַט הַדְּנִי מִבְּקֶשׁ לֹא נִחְלָה לְשָׁבֶת כִּי לֹא נִפְלָה לֹא עַד הַיּוֹם הַהוּא בְּתוֹךְ שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלָה"
- שופטים י"ט, א: "וַיְהִי בַיָּמִים הָהֵם וּמֶלֶךְ אֵין בְּיִשְׂרָאֵל וַיְהִי אִישׁ לְוִי גֵר בְּיַרְדְּנֵי הַר אֶפְרַיִם וַיִּקַּח לֹא אִשָּׁה פִּילְגָשׁ מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה"
- שופטים כ"א, כה: "בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הִישֵׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה"

חסרון המלוכה בישראל, חסרון המנהיגות, הוא שגורם לכל הרעות החולות, להידרדרות הרוחנית - מוסרית - ערכית באותה תקופה. כאשר אין מנהיג שיכוון את העם לדרך הנכונה, אזי גם הכוונות הטובות עלולות להיות הרסניות.

שאלה למחשבה

כיצד מנהיגות טובה היתה משנה את פני הסיפורים הללו?

- א. בפסל מיכה: כאשר אנשים מחפשים כיצד לעבוד את ה', מנהיגות רוחנית יכולה לכוון אותם אל המעשים הרצויים בעיני ה', ולהבין מה פסול בעיניו.
- ב. כאשר יש מנהיג לעם, מעשי גניבה נידונים בבית משפט.
- ג. נחלת שבט דן: מנהיג של העם היה יכול לכוון את בני דן לכבוש את נחלתם הנכונה, ולסייע להם בכך.
- ד. פילגש בגבעה והמלחמה: כאשר יש מערכת משפט מתוקנת, אין צורך להרוג את כל אנשי בנימין שאינם מוכנים להסגיר את הפושעים. מערכת המשפט היתה מעמידה אותם לדין. וכמובן שמנהיג של כל העם לא היה מאפשר הריגה של שבט שלם.

כך ספר שופטים מסיים בשני סיפורים המדגישים את חסרון ההנהגה, המתבטא בכמה תחומים:

- א. בתחום הרוחני - חסרון הנהגה דתית ברורה
- ב. בתחום הלאומי - חסרון בניהול מדיניות חוץ ובטחון
- ג. בתחום המוסרי/חברתי - חסרון מערכת משפטית

כיצד יתכן השינוי? מה הפתרון למצוקה הגדולה של אותה תקופה? ספר שמואל מתחיל בבניה של הפתרון:

- א. בתחום הרוחני - שמואל מתחיל בהחזרת העם לעבודת ה'
- ב. בתחום הלאומי - העם מבקש מלך, וה' מסכים לכך (למרות המורכבות, שנעסוק בה בלימוד ספר שמואל).
- ג. בתחום המוסרי/חברתי - המלך בעם ישראל אמור להיות גם שופט, הדואג למצב המוסרי של העם.

סיכום

ספר שופטים מסתיים בנימה פסימית מאד. עם ישראל מגיע אל סף קריסה. ראינו את העיוותים הקשים המופיעים בסיפורים האחרונים של ספר שופטים, וראינו כי הם נוגעים בכל התחומים המשמעותיים: עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים. העיוותים הם בתחום הרוחני, וגם בתחום החברתי מוסרי. המסר של סיום ספר שופטים הוא שחסרון ההנהגה מורגש מאד ומגיע עד כדי קיצוניות, והכתוב אומר זאת במפורש: "בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה". כעת אנו מחכים לראות את הפתרון למצב הנואש של העם, בספר שמואל.

להרחבה

- [שיעור מאת ד"ר יעל ציגלר על סיומו של ספר שופטים](#)
- [שיעור מאת דוד נתיב על מגילת רות פסל מיכה ופילגש בגבעה כמייצגים את תקופת השופטים](#)
- [סרטון מאת הרב מדין - "אין מלך בישראל"](#)
- [פוסט מאת הרב משה כהן על תפקידי המלכות](#)
- [מאמר מאת יהודה קיל על הוראת שופטים יז-כא](#)
- [פוסט מאת הרב יגאל אריאל על חוסר המוסריות בסיפור פילגש בגבעה](#)
- [שיעור מאת הרב אליעזר קשתיאל על סיפור פילגש בגבעה כמשקף את בעיות התקופה](#)
- [שיעור מאת הרב ישראל רוזן - איך התדרדרנו למעשה פילגש בגבעה?](#)

הקדמה לקראת השבוע הבא

בשבוע הבא נתחיל ללמוד את ספר שמואל, ונתמקד בסיפור חנה והולדת שמואל.